

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՔՐԻՍՏՈՆԵՆԱԿԱՆ րաւ Հայաստանայց Ս. Եկեղեցւոյ Վարդապետութեան, յաւակալեալ պատասխանած մեր Ազգ. Վարժարաններու եւ Կիր. Գրքոցներու ուսուցիչներուն եւ ուսանողներուն համար: Բ. Կ. Տպ. Ս. Յակոբեանց, Երուսաղէմ, 1932. էջ 264, Գին 12 Ֆրանկ (թղթաստի ծախով):— **Կրօնական Մասնագետան Ա.** Հրատ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան:— **Կեղրոն** Catholicossat Arménien, Antelias, Rep. Libanaise:

Մեր Ազգ. Վարժարաններուն մէջ զգալի էր պակասը յարմար դասագիրքի մը, որ գոհացնէր հայ պատանիներու պահանջը իրենց Մայրենի Եկեղեցւոյն վերաբերեալ անհրաժեշտ ծանօթութեանց նկատմամբ:

Ներկայ դարուն մէջ երբ ուսման ամէն ճիւղ, առանց բացառութեան, կ'օժտուի պարզ եւ հաճելի մեթոտով պատրաստուած, եւ ըստ կտրելոյն առարկային յատուկ բոլոր էական տարրերը բովանդակող դասագիրքերով, անյատնաձգելի էր ինքնին պատրաստութիւնը նմանօրինակ ձեռնարկի մը:

Արդ, շատ ուրախալի է տեսնել որ Կիլիկիոյ Աթոռին բազմահմուտ եւ ժրջան Աթոռակից Հայրապետը, Շնորհազարդ Տ. Բարդէն Կաթողիկոս, իր հմտութեան եւ փորձառութեան լաւագոյն տարրերով կերտած է կոկիկ դասագիրք մը եւ ձեռնած է զայն բոլոր անոնց որ սրտանց կը սիրեն իրենց Մայրենի Եկեղեցին:

Քրիստոնէականը կը ներկայացնէ նախ քրիստոնէական հաւատքը (էջ 1-41) ըստ կարելոյն պարզ եւ ըմբռնելի ոճով մը բացատրելով Հաւատամքը:

Ապա Խորհուրդներու վրայ կը խօսի (էջ 45-111). կը պարզէ կարելիութեան սահմանին մէջ քրիստոնէական եկեղեցւոյ եօթը խորհուրդներու ծագումն ու նշանակութիւնը:

Երբորդ մաս մը կը կազմէ Մարդը, Մեղքը, Շնորհքը խորագրով բաժանուի (էջ 115-128), ուր խորքանշխարհն առանձին գլուխներ յատկացնելով կու տայ անոնց մասին քրիստոնէական տեսութիւններու խկութիւնը:

Կրօնքին Բարոյագլխութիւնը վերտառութեամբ բաժնուած էջերու մէջ (131-144) կը վերլուծէ Տառնարանեայ Պատուիրանները, կը թուէ եօթը առաքելութիւններն ու եօթը մոլութիւնները, համառօտ բացատրութիւններ կցելով իւրաքանչիւրին:

Յետոյ Եկեղեցի, Հայաստանեայց Եկեղեցի, Աղօթք եւ Պաշտամունք, վերնագրով հատուածին մէջ (147-169) կը խօսի Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ չորս ստորոգելիներուն մասին. Հայաստանեայց Եկեղեցի բացատրութիւնը կը մեկնաբանէ շեշտելով անոր կոչման ու պաշտօնին նուիրականութիւնը. առանձնական եւ աւելի հրապարակային աղօթքի եւ Երեսական Գիրքերու մասին կու տայ օգտակար ծանօթութիւններ, եւ Հրեշտակներու նուիրուած մասնաւոր գլուխով մը կը վերջանայ գրքին բուն ծրագիրը:

Վեհ. Հեղինակը, սակայն, հարկ տեսած է, իրապէս զովելի մտածումով մը, Յաւելուած մը կցելով իր գրքին, տալ կարգ մը նիւթեր եւ ծանօթութիւններ որոնք մեծապէս օգտակար պիտի ըլլան ուսուցչին եւ հետաքրքրական ուսանողին համար:

Շատեր ստէպ հետաքրքրուած են գիտնալու թէ ինչ տարբերութիւններ կան պատանեկան եկեղեցիներու միջեւ: Այս կարեոր եւ շահագրգռական նիւթին է յատկացուած Յաւելուածին առաջին գլուխը (էջ 173-195): Հոս կու տեսնուի որ տրուին ծանօթութիւններ վարդապետական եւ ծիսական այն պատանեկանութեանց մասին, որոնք յառաջ կան քրիստոնէական եկեղեցւոյ այլեւայլ ճիւղերուն մէջ իր ինքնատանգարեան պատմական գոյութեան ընթացքին:

Երկրորդ գլուխը յատկացուած է Պահքին, որ մէկն է քրիստոնէական կեանքի գործնական պայմաններէն: Ամէն հայ քրիստոնեայ պէտք է գիտնայ իր եկեղեցւոյն կանոնները պահք բռնելու մասին: Ահա այս գրքին մէջ (էջ 196-207) կը բացատրուին անոնք մեկին ու հակիրճ կերպով:

Եկեղեցին եւ Օրերը գլուխին մէջ (էջ 208-238) կը տեսնենք բաւական ծանօթութիւններ եւ գիտելիքներ առաւելապէս տեսնուելու վրայ, որոնք շահեկան կրնան ըլլալ:

Քրիստոնէականի Յաւելուածին վերջին մասը կը կազմեն Աղօթքներու յատկացուած էջերը (241-264), ուր փնջուած են Շնորհալիի աննման «Հաւատով Խոստովանիմք», Սեղանի Աղօթքներ, Ժամամուտներ, քանի մը գեղեցիկ Սաղմոսներ, իւրաքանչիւր ձայնէն մէյմէկ Ապաշխարութեան եւ Յարութեան Շարականներ, եւ մի քանի հատ ալ ազգային տօներու յատուկ ընտիր Շարականներ:

Ահաւասիկ բովանդակութիւնը Քրիստոնէականին, որ որքան այլազան, նոյնքան ալ շահեկան է. և ինչպէս որ վեհ. Հեղինակը կը յիշէ իր աղուոր Յաւաքարունին մէջ՝ վստահ ենք որ Շայս Քրիստոնէականը ընտանեկան յարկերու տակ ալ հաճելի, հետաքրքրական և շինիչ ընթերցումի գիրք մը կրնայ ըլլալ»:

Գրքին թուղթը ընտիր է և տոկուն, տպագրութիւնը՝ մաքուր և ճաշակաւոր:

Քրիստոնէականը, իբրեւ զասագիրք հայ գարոյններու մէջ, և իբրեւ ընթերցանութեան գիրք, հայ յարկերու տակ, յանձնարարելի է ըստ ամենայնի:

Ն. Վ. Պ.

ԾԱԿԱՌԱՅԱԿԱՆ ԶԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ Ս. ՅԱԿԵԼԵՅԻՈՅ ԾԱՌԱՅԱԿԱՆՆԵՐԷՆ, 1931, 8պ. Սահակ-Մեսրոպ, Գանիէ, էջ Խ + 232:

Կոկիկ և զիւրառար հատոր մը, որ կը բովանդակէ մեր եկեղեցւոյն շարականներէն զմայլելի փունջ մը: Հմուտ գրչէ մը հատորին սկիզբը զրուած ընդարձակ և զեղեցիկ յառաջարկէն կը հասկցուի թէ ինչ նպատակով և ինչ մեթոտով պատրաստուած է այն: Սոյն Մաղկաքաղը «ուղղակի ժողովուրդին պէտքին սահմանուած» է, և հետեւաբար Շարակնոցի հրատարակութեանց համար էական համարուած հանգամանքներ ներկայ պարագային աւելորդ նկատուած են, ինչպէս խաղաղութիւններ, ութ ձայններու եղանակական համառօտագրութիւններ, և այլն: Մաղկաքաղը չի բովանդակիր մեր բոլոր շարականները, այլ միայն անոնք, «որոնք ժողովուրդէն ճաշակուելու և երգուելու յարմարութիւնները կը ցուցնեն»: Հատորին ժողովրդական հանգամանքը թոյլ տուած է նաեւ անոր մէջ ընդունելու նարեկէն քանի մը Բաներ, Հաւատոյ Հանգանակը, Ծնորհաւոյ Հաւատով Խոստովանիմք, Փառք ի քարոններ, զանազան *summa*, և այլն:

Աւելորդ է հոս գովքը հիւսել մեր հոգելից նախնեաց մաքուր ու վեհ ներշնչումներով գրած ու երգած շարականներուն: Ամէն հայ, որուն հոգեւոր զգայարանքը չէ բխցած, կը զգայ քաղցր ու գոգարիկ գեղեցկութիւնը և անուշակ քնքշութիւնը այդ զմայլելի հոգեւոր երգերուն. ամէն հայ, որուն հոգւոյն լարերը չեն ժանգոտած, վսեմ բերկրութեամբ պէտք

է վերարձագանդէ հայ հոգիի և հայ սրտի այս աղնուագոյն թրթռումները: Հայ ժողովուրդին եկեղեցական երգեցողութեանց մասնակցութիւնը զիւրացնելու համար է նաեւ որ այս Մաղկաքաղը ի լոյս ընծայուած է: Մենք կը յուսանք որ շատեր պիտի գործածեն զայն, ըստ կարելւոյն մասնակցելու եկեղեցւոյ հասարակաց պաշտամունքին, և այդ կերպով թէ իրենց և թէ ուրիշներու հոգեւոր կեանքը աւելի եռանդուն, զիտակից և ուժեղ զարնելու համար:

Թերութիւն մը զոր չենք կրնար չմտնանալ տպագրական վրիպակներու յաճախութիւնն է: Զանց ընելով յիշել մանր սխալները, հոս կը զննք կարեւոր վրիպակներու մէկ մասը:

Էջ մը, առդ վերէն 5, Այսօր ի Թարօր՝ աւելցնել [փառօք]: — Էջ 5 տ. վ. 4, և՛ աւելցնել [զովեմք զքեզ. խոստովանիմք Տէր զքեզ և՛] երկիրպագանեմք: — Էջ 19, տ. վ. 12, աւելցնել [օրհնեցէք զնա ամենայն զօրութիւնք նորա, ալէլուիա]: — 28, 7, փոփոխ, պիտի ըլլայ = փոփոխ: — 30, 12, պարուրեալ [զպատուհան տեսութեանց]: — 49, 4, մեր = մեծ: — 67, 6, պարսանայ = պարսանայ: — 95, 11, մեկնութեան = մերկութեան: — 121, 3, տօնեմեզ է = տօն մեծ է: — 124, 5, 11, 16, օրհնեցուք = օրհնեցուք. 13, անանջրպետն [ի] Հօրէ: — 146, 12, ապեղէն = աւպեղէն: — 169, 15, ընդդիմամարդ = ... մարս: — 184, 13, հօգւոյն [ի հրեղէն] ի հրեշտակէն: — 191, 16, միածնի = միածնի: — 192, 17, մեզի = մեծի: — 195, 14, արեւք = արեւելք: — 197, 14, զմեզիս = զմեզր: — 199, 8, զգալսեանդ = զգալուսդ: — 201, 12, ժողվել = ժողովել: — 203, 11, հայցումամբ = հայցմամբ: — 206, 4, վերնկալ = վերընկալ: — 207, 3, գրախն = գրախն: — 211, 12, ևհաս [վերին կոչողին. կոչնատէրն անեղ, կոչողն անաւոր.] դատաւորն: — 212, 1, Զնկղմեալքս = Զնկղմեալքս: — 213, 13, բնակարան = բնակարանը. 20, տրտեալ = տրտմալ:

Այս կարգի հրատարակութիւն մը, եթէ ոչ բոլորովին անսխալ տպագրութեամբ, գէթ առանց կարեւոր վրիպակներու, պէտք էր որ մատուցուէր հանրութեան:

Հատորին վերջը բովանդակութեան ցու-

ցակէն զատ կայ նաև առաջին տողերու այբուբենական ցանկ մը, որ մեծապէս կը զիւրացնէ Ծաղկաքաղիս կիրառութիւնը:

Ն. Վ. Պ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ (Պարբերագիր), Գէորգ Մեսրոպ, Մեսրոպեան ձեմարտն, Բաղլովո, Սոփիա, 1931 էջ 324. Գին 2 տար:

Հայկական հին Զեռագիրէ մը հանուած գեղեցիկ մանրանկարադարձ զոնէ մը կը մտնենք Հայկառանէն ներս: Մեզ կը զիմաւորէ իր բարի ժպիտով Ռումանիոյ մեծ մարզը, Բրոֆ. Նիքոլա Եորկա, որուն ձօնուած է այս գիրքը անոր Ծննդեան վաթսընամեակին առթիւ:

Ըստ սովորութեան զրքին սկիզբը զըրուած Գառնաբանով մը հեղինակը կը բացատրէ մեզի թէ ինչ պայմաններու պարտադրանքին տակ ծնաւ Հայկառանը, և ինչ նպատակներու ծառայելու առաջադրութեամբ ասպարէզ կու գայ ան:

Հայկառանը կը բաժնուի ինը մասերու, որոնցմէ իւրաքանչիւրը կը բաժանակէ իր մէջ Հայ մշակութի մարզերէն մին, և կը ներկայացնէ, սեղմ ու վճիռ տողերու մէջ, կարեւոր ծանօթութիւններ՝ կանոնաւոր դասաւորութեամբ մը համադրուած:

Ա. Մասը (էջ 5-51) կը պատկերացնէ միջավայրը, այսինքն Հայաստանը, որ բնիմ է Հայոց պատմութեան, Հայ ազգի բազմադարեան կեանքին այլազան ապրումներուն: Հայ գաղթավայրերու գլխաւորներուն վերաբերեալ համառօտ տեղեկութիւններ կը տրուին 29-42 էջերուն մէջ: Պուրկարիոյ Հայ գաղութին ծագման մասին խօսելու առթիւ պուրկար պատմագէտ Բրոֆ. Եորտան Իվանովի մէկ զրքէն թարգմանաբար կու տայ Հայ Պաւլիկեաններու կողմակերպութեան և անոնց ղէպի Պալքանները բռնի տեղափոխման չուրջ հետաքրքրական հատուածներ:

Բ. Մասը (էջ 55-88) նուիրուած է պատմական-քաղաքական անցքերու, թըռուցիկ ակնարկներով: Հայոց ծագումը, Հայ աւանդական պատմութիւնը, Հայոց բնակավայրին աշխարհագրական սահմանները դարերու մէջէն, կ'ուրուագծուին ժուժկալ բացատրութիւններով:

Գ. Մասին խորագիրն է Զինուորութիւն (էջ 93-112): Զինուորական կեանքի նա-

խընծայ վարժութիւնները ստանալու համար մեր մէջ ալ առաջին միջոցը եղած է որսորդութիւնը: Կար նաև մասնաւոր զըրութիւն մը նախարարադուներու զինուորական դաստիարակութեան համար: Հայ բանակներու մասին խօսելով կ'ըսէ թէ «Հայկական Ազգային Բանակ երբեք զոյութիւն ունեցած չէ հին դարերուն» (էջ 101): «Առաջին և միակ երեսիւն էր Վարդանանց պատերազմի բանակը» (109): Այս վճիռը քիչ մը չափազանց ծանր ըլլալուն անտարակոյս, յաջորդ էջին մէջ աւելի մեղմ ձեռով կ'ըսուի. «Մեր պատմութեան մէջ առաջին անգամն էր թերևս որ Վարդանի բանակը կ'ըլլար զուտ ազգային բանակ մը, առանց հողային անջատական նկարագիրը շեշտելու»: Իրաւ հողային անջատական նկարագիրը չէ շեշտուած Վարդանի բանակին մէջ, բայց նախարարական տոհմային բաղկացութիւնը շեշտուած է, կորելի է ըսել՝ ուրիշ ժամանակներէ աւելի:

Դ. Մասը (էջ 117-152) յատկացուած է լուսաւորութեան: Հեղինակին կողմէ 1915ի սկիզբները կարգացուած դասախօսութիւն մը մեզի կը ցուցնէ «Հայ գաղտը դարերու մէջէն»: «Հում նիւթ մը» տակաւին այն տտեն, ինչպէս զիտել կու տայ զրոյր իրաւամբ: Պատերազմէն յետոյ էր որ Հայ գաստիարակութեան պատմութեամբ զբաղող երկու արժէքաւոր հատոյններ լոյս տեսան:

Ե. Մասին նիւթն է Հայ Ընկերութիւնը (էջ 157-176): Կը տրուին ծանօթութիւններ ընտանիքի, գերդաստաններու և տոհմերու կազմութեան, ընկերային դասակարգերու բաժանումին, և նախարարութեանց մասին:

Զ. Մասը (էջ 181-192) կը նկարագրէ Հայոց տնտեսական կեանքը: Մասնաւոր հետաքրքրութեամբ կը կարդացուի Հայ վաճառականութեան վրայ գրուած գլուխը:

Է. Մասին առարկան է Հաւատքը (էջ 197-224): Հեղինակը առանձին հատուածներու մէջ կը բացատրէ քրիստոնէութեան Հայոց մէջ ծաւալումը, և Հայոց բերած ծառայութեան բաժինը քրիստոնէութեան գատին ի նպաստ:

Ը. Մասով ընթերցողին կը հրամցուի տեսութիւն մը Հայ Գրականութեան վրայ (էջ 227-249): Մասնաւոր կերպով կը խօսուի Հայ լեզուն և անոր կերպարանափո-

խութիւններուն մասին: Հայ գրականութեան միջնադարեան պարոջներու շարքին մէջ Սիւնեացի կամ Հելլէնարան Դպրոցէն և Արծաթի կամ Հայկական Դպրոցէն վերջ կը դրուի նաև Արարական Դպրոց մը, որուն «ամենամեծ ներկայացուցիչն է Գրիգոր Նարեկացի» կը հաւատալ հեղինակը: Այս հաւատաւոր վերապահութեամբ պէտք է զիմուորել, նկատելով որ, մեր մանաւանդ եկեղեցական դասակարգին մէջ, չէր ընդհանրացած արարելէն լեզուի գիտութիւնն ու արարական գրականութեան ճաշակը:

Թ. Մասը (էջ 245—272) կը պանծացնէ Հայ Գեղարուեստը: Հայ ճարտարագիտութիւնը իր հոյակապ տաճարներով և փառաշուք պալատներով, քանդակագործութիւնը և մոսնաւորարար մանրանկարչութիւնը իր նորագիծ և գեղահիւս արտադրութիւններով, և այլն, իրենց կարգին, կը շնչտեն թէ Հայը իր ցեղային ժառանգութեան մէջ ունի գեղարուեստական ստեղծագործութեան մեծարժէք քանքարն ալ:

Յաջորդ էջերու մէջ (275—304) կը տրուին կարգ մը կենսագրականներ, որոնք զրի առնուած են ի պատասխան հեղինակին կողմէ գրուած շրջաբերական հարցարանի մը: Այդ ձեռնարկը կատարած է Պարբերագիրքի պատրաստողը տղոց տալու համար օգնականի օրինակին ազդեցիկ դասը:

Իր ամբողջութեան մէջ Հայկառանք կը հանդիսանայ ընթերցանութեան շահեկան հատոր մը և կրնայ իրբեւ օժանդակ զիրք օգտագործուիլ ուսուցչին կողմէ Հայոց Պատմութեան և այլ յարակից առարկաներու դասաւանդութեան ընթացքին: Գրքին վերջը կցուած Յատուկ Անուններու Յանկ մը (էջ 305—317) բաւականաչափ զիրբութիւններ կ'ընծայէ բնականաբար, և առաջքը կ'առնէ յոգնեցուցիչ թափառումներու:

Գիրքը ճոխարար զարդարուած է աւելի քան 120 նկարներով, որոնք կը ներկայացնեն ազգային յիշատակարաններ, Հայ պատմական դէմքեր, ժամանակակից նշանաւոր անձնաւորութիւններ, և այլն: Կան նաև մի քանի կարեւոր քարտէսներ, որոնք ցոյց կու տան հին և նոր Հայաստանի բնական կողմն ու քաղաքական սահմանները:

Հայկառանք «բոլոր հասոյթը յատկացուած է Մեսրոպեան ձեռագրանի վտիտ պիւտճէին»:

Ն. Վ. Պ.

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ՎԱՐՉԱԿԱՆ, ԺՈՂՈՎԱԿԱՆ
ԵՒ ԱՅՅԵԼՈՒԹԻՒՆՔ

Ս. Աթոռոյ ՏՅՈՐԼԵ Ժողովը, սեպտ. 1—30 ամսօրեայ ընթացքին, իրբեւ գործադիր իշխանութիւն և վարչական մարմին, գումարուեցաւ 10 անդամներ, իսկ իրբեւ կրօնական առեւտրէն եւ ընթացած, և զբաղեցաւ եկեղեցական, վարչական, մատակարարական, ամուսնական և ժառանգական գործերով: Գլխաւորարար նուիրուելով Ս. Յարութեան տաճարին մէջ Հայոց սեփական սրբավայրերու շինուածական ձեռնարկութեանց, կարեւոր նորոգութիւններ կատարուեցան Հայկական Գողգոթայի վերնայարկ մատուռին մէջ, Հանգերծից բաժանման սեղանին վրայ, և ուրիշ քանի մը մասերու մէջ:

Սեպտ. 19—20 (բչ—գչ) ին, երկու օրուան մէջ երիցս ինիստ գումարուեցաւ Միաբանական Ընդհ. Ժողովը, որ վաւերացուց Տնօրէն Ժողովէն ներկայացուած Դուրեան Հիմնադրամի տարեկան պիւտճէն, և նկատի առաւ պարտուց շինուածական համար կազմուած բացառիկ պիւտճէն եւ այդ առթիւ Վսեմ. Ոսկան Պէյ Մարտիկեանէ պատուաւորուած մանրամասնեալ տեղեկագիրը: Վաւերացուց այդ պիւտճէին ևս գլխաւոր մասերը, ամբողջականը յետագայով մինչև իրեն ներկայացուելը նոր տեղեկագիրի մը, որուն մէջ պիտի ճշդուին կարգ մը շինուածական և տնտեսական կէտեր, և որուն համար ընտրեց ներքին Յանձնաժողով մը:

Օգոստ. 31 դչ, Որթոտոքս Ասորիներու Պատր. Տեղապահ Գեր. Տ. Նիքիթ եպիսկոպոս, որ հիւրարար Ս. Քաղաքս էր ժամանած, իր միաբանութեան ընկերակցութեամբ այցելեց Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր, որ, ի ներկայութեան Լուսաւորապետ Տ. Մեսրոպ Սրբադանի և Ժողովական վարդապետներու, պատուով ընդունեց Ն. Գերապատութիւնը պատրիարքարանի մեծ դահլիճին մէջ:

Սեպտ. 1 եչ. Ս. Պատրիարքը ընկերակցութեամբ Տ. Մեսրոպ և Տ. Սմբատ Սրբադաններու, և Տ. Տ. Գէորգ, Դաւիթ, Պարգև և Գեղամ վարդապետներու, փոխադարձ այցելութեան գնաց Ասորիներու Տեղապահ Սրբադանին, որ, ամբողջ իր կյանքին հետ, յոյժ յարգալից ընդունելութիւն մ'ըրաւ Ն. Ամենապատուութեան, իրենց վանատան շրջին մէջ, և յետոյ, ընկերակցութեամբ Դաւանապետ Պ. Նուրեանի, այցելեց Հոյանտայի հիւպատոսարանը, վեհ. Վիլհելմինա Թագուհիին ծննդական տարեկարծին առթիւ:

Սեպտ. 8 եչ. Տնօրէն Ժողովը ի յարգանք Վսեմ. Ոսկան Պէյի, պատուոյ սեղանի մը կազմեց Ս. Աթոռոյ պատկանեալ Պարուն—Տէրի հովոյին մէջ, Բեթղէնէմի ճամբուն վրայ:

Սեպտ. 9 Ուրբաթ, Յրանաական Հիւպատոսարանի Տեղակալ Պ. Լիւսիէն Գօմօ, որ նոր էր ժամանած Ս. Քաղաքս, պատուոյ այցելութիւն տուաւ Ս. Պատրիարք Հօր: